

Mgr. Martin Vyskočil
Policejní akademie České republiky v Praze
student doktorského studia

Metodika vyšetřování trestného činu pojistného podvodu v oblasti pojištění motorových vozidel

Úvod

V předkládaném příspěvku se autor zaměřil na shrnutí aktuálních poznatků k metodice vyšetřování pojistných podvodů a její aktualizaci vycházející z poznatků získaných studiem a analýzou trestních spisů.

První část je zaměřena na metodiku vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů v obecné rovině, kde autor přehledně vymezuje pojem metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, její funkce, strukturu a zásady její tvorby a aplikace.

Druhá část příspěvku je úzce zaměřena na metodiku vyšetřování pojistných podvodů v oblasti pojištění motorových vozidel. V textu je uveden popis kriminalistických charakteristik, typických stop a typických vyšetřovacích situací, který vznikl na základě poznání způsobu páčání pojistných podvodů v *oblasti motorových vozidel*, jejich projevu ve stopách a zvláštnosti vzniku, vyhledávání a zajišťování stop.

Třetí část je věnována vybranému druhu modu operandi ve vztahu k pojistným podvodům autoopravců. V rámci uvedeného je prezentován i vybraný příklad kazuistiky a návrh metodiky vyšetřování.

Cílem příspěvku je upozornit na potřebu a aktuálnost řešení dané problematiky a přispět k zefektivnění objasňování trestné činnosti v pojistných podvodů v pojištění vozidel.

Ke zpracování příspěvku byly využity následující metody: analytické, syntetické a komparativní. K získání nových poznatků vedly konzultace s odborníky, studium trestních spisů a praxe.

Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů

Kriminalistickou vědu dělíme na obecnou a zvláštní část. V obecné části, zabývající se metodami technického a taktického charakteru, jsou zkoumány zákonitosti vzniku, vyhledávání, zajišťování, zkoumání a využívání kriminalistických stop, a to bez ohledu na určitý typ trestného činu, kriminalisticky relevantní události či specifické vyšetřovací situace. V kriminalistické praxi, v reálném procesu vyšetřování nelze spoléhat na jejich univerzální využití. Z toho důvodu je nutné zkoumat specifika vzniku, vyhledávání a využívání stop, jiných soudních důkazů a kriminalisticky významných informací s ohledem na určité typy kriminalisticky relevantních událostí v souvislosti s pravděpodobnými nebo reálnými vyšetřovacími situacemi.

Zvláštní část kriminalistické vědy tvoří metodika vyšetřování, objektem jejího zkoumání jsou zejména prvky vzniku, průběhu kriminalisticky relevantních událostí, jejich projevy ve stopách, a prvky procesu poznání *jednotlivých typů* trestných činů ve

vyšetřovací a soudní praxi. Cílem je **vytvoření uspořádaného systému poznatků a doporučení pro efektivní postup policejních orgánů v procesu poznání určitých trestných činů.**

Metodika vyšetřování, jako součást kriminalistické vědy, má dvě základní funkce:

a) *Funkce poznávací*

- Seskupuje trestné činy do homogenních skupin, popisuje jejich kriminalistickou charakteristiku, typické stopy a typické vyšetřovací situace. To vše na základě poznání prvků způsobů páčání určitých typů trestných činů a jejich projevu ve stopách, a zároveň i na základě poznání zvláštností vzniku, vyhledávání a zajišťování stop a jiných důkazů jednotlivých typů trestných činů.

b) *Funkce formativní*

- Vytváří typové modely činnosti policejních orgánů v procesu poznání určité kategorie trestných činů. Typovým modelem je systém doporučovaných metod a operací, uspořádaných v pevné struktuře. Typové modely činnosti policejních orgánů obsahují poznatky kriminalistické teorie aplikované na jednotlivé typy trestných činů, taktéž i zobecněné poznatky kriminalistické praxe.

Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů je uspořádaný systém poznatků o typových kriminalistických charakteristikách trestných činů, o zákonitostech vzniku, vyhledávání a zajišťování stop jednotlivých trestných činů, o vyšetřovacích situacích a systému typových modelů činností kriminalistů v jednotlivých etapách procesu poznání. Struktura metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů je tvořena 9 komponenty, jsou jimi:¹

1) Typová kriminalistická charakteristika dané skupiny trestných činů – popis typických kriminalisticky relevantních znaků, které ovlivňují tvorbu stop nebo vyšetřování dané skupiny trestných činů. Kriminalisticky relevantními znaky rozumíme:

- *typické kriminální situace* (situace, v kterých pachatel realizuje trestnou činnost),
- *typické způsoby páčání*,
- *typické vlastnosti pachatelů* (ovlivňujících tvorbu stop a proces poznání),
- *typické vlastnosti obětí* (ovlivňujících tvorbu stop a proces poznání),
- *typické motivy*.

2) Typické stopy daného typu trestných činů – popis typických stop pro daný typ trestných činů a popis míst, kde se obvykle nachází. V některých metodikách nejsou popisovány metody a postupy zkoumání jednotlivých stop, protože tyto metody mají univerzální povahu a nejsou nijak specifické k danému typu trestné činnosti.

3) Zvláštnosti předmětu vyšetřování – skutkové okolnosti daného typu trestného činu, které jsou příčinami nedostatků a komplikací při vyšetřování nebo v procesu

¹ STRAUS Jiří a kol. *Kriminalistická metodika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, s. 13-21.

dokazování. Okolnosti, jejichž objasnění je zvláště obtížné nebo jim v kriminalistické praxi není věnována dostatečná pozornost.

- 4) **Typické podněty k vyšetřování a jejich zvláštnosti** – podněty silně ovlivňují počáteční situaci vyšetřování, konkrétně jejich určitost a informační hodnota. Jednotlivé typy trestných činů se liší svými podněty, jejich typické nedostatky, jejich typické možnosti doplnění a způsoby prověření. Zároveň je vhodné uvést výčet specializovaných orgánů či institucí, se kterými může policejní orgán spolupracovat při obstarávání a prověřování podnětů.
- 5) **Typické vyšetřovací situace** – typické vyšetřovací situace se značně odlišují v závislosti na druhu trestných činů, v metodice vyšetřování jednotlivých trestných činů jsou popisovány pouze vyšetřovací situace, typické úlohy z nich vyplývající a jejich zvláštnosti. Jsou to teoretické modely vytvořené zobecňováním kriminalistické praxe, jde o nejčastěji vyskytující se situace v procesu poznání daného trestného činu.
- 6) **Typické počáteční úkony a jejich zvláštnosti** – systém počátečních úkonů je odrazem počáteční vyšetřovací situace, jsou spojeny s nutností zajištění typických stop, důkazů a jiných informací, které jsou u jednotlivých druhů trestných činů různé. Počáteční úkony v některých případech jsou neodkladné. V jednotlivých metodikách vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů je nutné vymezit počáteční úkony a doporučit jejich posloupnost provádění, poté definovat zvláštnosti těchto úkonů a upozornit na typické obtíže a nedostatky při jejich provádění v praxi.
- 7) **Typové vyšetřovací verze a zvláštnosti vytyčování vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování** – typové vyšetřovací verze nejsou vyšetřovacími verzemi v pravém slova smyslu, ale jsou zobecněnou zkušeností zformulovanou kriminalistickou naukou nebo vodítkem pro vyhledávání stop a jiných důkazů. Jde o hypotetické modely objasnění příčin zjišťovaných faktů v počáteční etapě vyšetřování, kdy ještě není dostatek informací nutných k vytyčování vyšetřovacích verzí. V metodikách jsou popsány zvláštnosti vytyčování reálných vyšetřovacích verzí a nutných důsledků z nich vyplývajících, dále obsahují popis zvláštností a forem plánování, organizace práce a součinnost kriminalistů s jinými orgány v procesu vyšetřování.
- 8) **Zvláštnosti následné etapy vyšetřování** – etapa vyšetřování po vytyčení vyšetřovacích verzí, cílem je prověrka vytyčených vyšetřovacích verzí. Některými autory je následnou etapou vyšetřování rozuměno tzv. rozvinuté dokazování, které začíná okamžikem, kdy byly zjištěny skutečnosti odůvodňující závěr, že trestný čin spáchala určitá osoba. Úkolem metodiky je popsat zvláštnosti provádění jednotlivých úkonů a upozornit na typické chyby a nedostatky.
- 9) **Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a kriminalistická prevence** – spolupráce veřejnosti s policejním orgánem nebo orgány činnými v trestním řízení je silně ovlivněna druhem vyšetřovaného trestného činu. V některých případech je kriminální citlivost občanů na daný trestný čin na vysoké úrovni a lze očekávat vysokou míru účasti obyvatelstva při vyšetřování (např. únos dítěte, znásilnění), v opačných případech je zapojení veřejnosti do vyšetřování neefektivní. V určitých případech je zapojení veřejnosti do vyšetřování nevhodné a je omezeno nebo zcela vyloučeno.

V případě, že jde u některých druhů trestných činů popsat a doporučit způsoby kriminalistické prevence, je vhodné ji do metodiky zařadit.

V souvislosti s metodikou vyšetřování jednotlivých typů trestných činů rozlišujeme dvě skupiny základních zásad. Jde o zásady tvorby a aplikace metodiky vyšetřování jednotlivých typů trestných činů.

a) Zásady tvorby metodiky

- a. *Vědeckost tvorby* – základem tvorby metodiky musí být vědecké zobecnění kriminalistických aspektů vyšetřovací a soudní praxe.
- b. *Závislost obsahu jednotlivých metodik na kriminalistické charakteristice daného typu trestné činnosti* – kriminalistická charakteristika trestného činu není jen jeho popisem, ale i kritériem typizace metodik. Metodika vyšetřování jednotlivých typů trestných činů musí odpovídat individuální charakteristice určitého typu trestného činu.
- c. *Systémový přístup* – metodika není nahodilým seskupením poznatků, poznatky musí být cíleně začleněny do struktury metodiky, postihující celý proces poznání trestného činu. Výsledkem je strukturovaný systém poznatků a doporučení.
- d. *Dynamičnost* – kriminalistická teorie musí odpovídat kriminalistické praxi, a to aktualizací stávající metodiky i vytvářením nových metodik jako reakce na aktuální potřebu kriminalistické praxe.

b) Zásady aplikace metodiky

- a. *Zásada tvůrčího přizpůsobování metodických doporučení konkrétním okolnostem trestného činu* – každý trestný čin je originálem, ale přesto vykazuje obecné prvky, podle kterých je zařazen do určitého typu trestných činů. Kriminalistika musí aplikovat doporučení metodiky vyšetřování tvůrčím způsobem, a to s ohledem na konkrétní okolnosti daného trestného činu.
- b. *Zásada tvůrčího přizpůsobování metodických doporučení konkrétním vyšetřovacím situacím* – v průběhu vyšetřování dochází k jedinečným vyšetřovacím situacím, tyto situace nelze postihnout zobecněním, proto je nutné v takových situacích postupovat tvůrčím způsobem, tzn. hledat a vytvářet vhodné varianty doporučení pro řešení specifických vyšetřovacích situací.

Policejní orgán využívající ve své praxi doporučených metodik vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů musí mít invenci a tvůrčí myšlení, to je předpokladem k aplikaci doporučení obecné povahy do konkrétní specifické vyšetřovací situace a okolností.¹

Metodika vyšetřování trestného činu pojistného podvodu

Metodiku vyšetřování trestného činu pojistného podvodu řadíme v systému kriminalistické vědy do její zvláštní části, metodika vyšetřování pojistného podvodu je zaměřena na odhalování a vyšetřování pojistných podvodů. Objektem zkoumání jsou prvky a průběh trestného činu pojistného podvodu, jejich projev ve stopách a prvky procesu poznávání pojistných podvodů ve vyšetřovací a soudní praxi. **Cílem je**

¹ STRAUS Jiří a kol. *Kriminalistická metodika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008, s. 13-21.

vytvoření uspořádaného systému poznatků a doporučení pro efektivní postup policejních orgánů v procesu poznání trestných činů pojistných podvodů v oblasti pojištění motorových vozidel.

V následujícím textu je uveden popis kriminalistických charakteristik, typických stop a typických vyšetřovacích situací, který vznikl na základě poznání způsobu páchaní pojistných podvodů v *oblasti motorových vozidel*, jejich projevu ve stopách a zvláštnosti vzniku, vyhledávání a zajišťování stop. Také je naplněna formativní funkce, tedy vytváření typových modelů činností policejních orgánů v procesu poznání pojistného podvodu, přičemž typovým modelem činností rozumíme: uspořádaný systém doporučovaných metod a operací, vyznačující se pevnou strukturou. Typové modely obsahují poznatky kriminalistické teorie aplikované na pojistné podvody a zároveň zobecněné poznatky kriminalistické praxe.

Kriminalistická charakteristika pojistného podvodu

Pojistné podvody lze zařadit mezi hospodářskou kriminalitu, jinak nazývanou kriminalitu bílých límečků. Pojistné podvody jsou charakteristické tím, že není zapotřebí použít násilí vůči jiným osobám, pachatelem může být prakticky každý, poškozenými jsou pojišťovny (příp. Česká kancelář pojistitelů) a obecně je tento druh trestného činu společností akceptován. Ze zpracovaných statistických materiálů¹ vyplývá, že police registruje výrazný nárůst zjištěných pojistných podvodů a zároveň i u objasněnosti lze registrovat mírně rostoucí trend. Nejvyšší nápad pojistných podvodů je dlouhodobě v oblasti pojištění motorových vozidel, a to z důvodu rozšířenosti pojištění v této oblasti pojištění, obecně jde o tyto druhy pojištění: tzv. povinné ručení, smluvní havarijní pojištění a různé stále se měnící se druhy připojištění. V posledních letech je možné sledovat nárůst pojistných podvodů i v dalších segmentech pojištění (např. životní pojištění, úrazové pojištění aj.), kterým však v této práci není věnován prostor. Pojistné podvody jsou páchany amatérským, až naivním způsobem, ale také velmi profesionálně a organizovaně, mezi pachateli nejsou výjimkou ani organizované mezinárodní skupiny. V některých případech jsou pachateli dokonce zaměstnanci pojišťoven, pověřené osoby pojišťoven a v neposlední řadě příslušníci bezpečnostních sborů (policisté, vojáci).

Pojištění je občanskoprávním vztahem, smyslem pojištění je ochrana proti následkům souvisejících s pojistným zájmem a pojistným rizikem, základním principem je nahodilost vzniku škodní události. Vztah mezi pojištěným, pojistníkem a pojistitelem je upraven zákonem a pojistnými podmínkami. Povinnost pojištěného je zejména odpovídat pravdivě na písemné dotazy při sjednávání či změně pojištění a zároveň bez zbytečného odkladu pojistiteli oznámit, že nastala škodní událost, podat pravdivé vysvětlení o jejím vzniku, rozsahu následků a doložit požadovanou dokumentaci/doklady. Odmítnutí uplatněného práva na plnění z pojištění nebo jiné obdobné plnění ze strany pojišťovny či České kanceláře pojistitelů lze na základě zjištění uvedení vědomě nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů nebo zamlčení podstatných údajů.

¹ VYSKOČIL Martin. Pojistné podvody v ČR – současná situace a trendy. *Kriminalistika*. 2018, 4, s. 249-259. ISSN 1210-9150.

Mezi významné prvky kriminalistické charakteristiky patří indikátory pojistných podvodů, indikátorů je velké množství, přičemž jednotlivé indikátory nesou různou váhu podezření a zároveň upozorňují na páchaní pojistných podvodů v určitých kombinacích. Mezi nejčastější indikátory patří: vznik škodní události krátce po sjednání; škodícím vozidlem je vozidlo nízké hodnoty, zatímco poškozené vozidlo má vysokou hodnotu; poškozené vozidlo, u kterého lze očekávat závažnou poruchu, jejíž oprava nese vysoké náklady; četnost škodních událostí v daném časovém horizontu; opakované střety shodných účastníků v různých rolích (pojištěný, poškozený, řidič, opravce, svědek apod.); opakované střety totožných vozidel; nestandardní okolnosti vzniku škody v závislosti na čase, místě a deklarovanému nehodovému ději; nestandardní nelogický rozsah uplatněné škody; opakovaně uplatňované shodné poškození; nedoložení nákladů za opravu vozidla po předchozí škodní události či dopravní nehodě; odmítnutí spolupráce při prováděném šetření škodní události; abnormální tlak pojištěného, poškozeného nebo jiného subjektu na výplatu pojistného plnění apod. Pojišťovny využívají k indikaci pojistných podvodů různé informační systémy, které generují upozornění na škodní události na základě předem definovaných algoritmů. Policisté indikují podezření páchaní pojistného podvodu ze zobecněných poznatků kriminalistické praxe. Indikátory nejsou důkazním prostředkem, nemají důkazní hodnotu.

Typické kriminální situace, v nichž pachatel realizuje pojistné podvody, rozlišujeme zpravidla na 2 druhy. Prvním druhem je oportunistický přístup, kdy skutečně dochází nahodile ke vzniku škody, kdy vzniká poškozenému/pojištěnému právo na pojistné plnění, ale pachatel využívá příležitosti a snaží se různými druhy podvodného jednání neoprávněně maximalizovat zisk. Druhým způsobem je úmysl podvodného jednání již od samého počátku, kdy dochází např. k fingování dopravní nehody, pojištění fyzicky neexistujícího vozidla aj.

Způsob spáchání pojistného podvodu v oblasti pojištění motorových vozidel je níže demonstrován dle základních typů modů operandi. Pojistné podvody jsou páchany ve vysokém počtu případů jak v souvislosti s havarijním pojištěním, tak s pojištěním odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla. Obecně dochází k pojistně podvodnému jednání v souvislosti s:

- *sjednáním pojistné smlouvy* (antedatování pojistných smluv; pojištění fyzicky neexistujícího vozidla tzv. pojištění „papírů“; pojištění neexistující mimořádné výbavy vozidla atd.);
- *deklarovaným vznikem škodních událostí* (fingované dopravní nehody; zinscenované dopravní nehody; fingované vloupání do vozidla; fingované odcizení; nepravdivé datum/místo/okolnosti vzniku škodní události aj.);
- *uplatněným rozsahem vzniklé majetkové škody* (úcelové nadhodnocování obvyklé ceny vozidla; uplatnění krádeže nebo poškození věcí nebo výbavy vozidla, které ve vozidle nebyly, nebo nedošlo k jejich poškození – navigace, výpočetní technika, cyklistická kola; uplatnění nesouvisejících poškození; nastrojení poškozených dílů; apod.) *i nemajetkové škody* (škoda na zdraví – whiplash, tinnitus);
- *udržováním pojistné události v úmyslu zvýšit rozsah škody* (podvodné prodlužování následků souvisejících se škodou na zdraví – bolestné, ušlý zisk, lékařské výlohy aj.)

- *deklarovaným rozsahem a způsobem opravy* (nadhodnocené opravy, fakturace výměny poškozených dílů, ale přitom nedošlo k výměně ani opravě, nebo došlo pouze k opravě; fakturace neprovedené práce; podvodné uplatnění škody na mimořádné výbavě, kdy tato ve vozidle nebyla, případně byla po vzniku škodní události dostrojena);
- *uplatnění nároku na zapůjčení náhradního vozidla nebo odtahu či vyproštění vozidla*;
- *falzifikací předkládaných dokladů* (technický průkaz řidičský průkaz, osvědčení o zdravotní způsobilosti, kupní smlouva aj.);
- *pozměňováním identity vozidla* (VIN, identifikační štítky);
- *uplatňováním neoprávněných náhrad za ušlý zisk*;
- atd.

Typické vlastnosti pachatelů pojistného podvodu. Ze zcela obecného hlediska může být pachatelem pojistného podvodu kdokoliv, kdo je způsobilý k právním úkonům a je oprávněn uzavřít pojistnou smlouvu, zároveň je zde předpoklad vlastnictví nebo nájem věci, která je předmětem pojištění. Při extenzivnějším vymezení nelze zapomínat na skutečnost, že pachateli mohou být i další osoby, které se podílejí na uplatnění práva na pojistné plnění a likvidaci škodní události.

Pachatelé pojistných podvodů, ve smyslu trestně stíhaných a vyšetřovaných osob, nejsou mladiství a nezletilí, relativně rychle roste počet pachatelů ženského pohlaví a roste celkový počet pachatelů, a to nejen z důvodu většího počtu spáchaných pojistných podvodů, ale také z důvodu nárůstu páchaní této trestné činnosti organizovanými skupinami. Průměrný pachatel pojistného podvodu má z kriminologicko-statistického hlediska nejbližší k pachateli hospodářské kriminality a je velmi rozdílný od pachatele majetkové kriminality. Pachateli pojistných podvodů je zhruba ¼ pachatelů žen a ¼ pachatelů je recidivistů. Typickým pachatelem je muž ve věku 30-39 let, zajímavým trendem je přesun pachatelů z věkové skupiny 25-29 let do věkové skupiny 40-49 let. Při extenzivnějším vymezení je nejčastějším pachatelem muž ve věku 30-49 let, kdy tato kategorie pokryje 60 % všech pachatelů pojistných podvodů. V oblasti pojistných podvodů v souvislosti s pojištěním motorových vozidel je pro pachatele typické, že mají blízko k pojišťovnictví, konkrétně ke zprostředkovatelské činnosti ve vztahu k pojištění, k opravám vozidel, prodejem vozidel a poskytováním různých asistenčních služeb souvisejících s pojištěním motorových vozidel.¹ Z logiky věci bude většina pachatelů pojištěnců, kteří mají sjednané havarijní pojištění nebo tzv. povinné ručení na svá vozidla, až sekundární kategorií budou ostatní druhy pachatelů.

Pojistné podvody jsou většinou páchany obyčejnými lidmi i osobami s respektovaným společenským postavením. *Pachatelé pojistných podvodů jsou k nerozeznání od zbývajících osob bez ohledu na demografické a psychologické aspekty* (např. rodinný stav, interpersonální vlivy). Jistým specifikem je, že u nich lze

¹ VYSKOČIL, Martin. Aktuální problémy při vyšetřování pojistných podvodů a statistické vymezení pachatele pojistného podvodu. In: Policejní akademie České republiky v Praze. *Pokroky v kriminalistice 2017: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké kriminalistické konference*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 12 - 13. 9. 2017. s. 327-337.

sledovat *relativně silné preference směřující k riskantnímu chování* a je velmi pravděpodobné, že mají sklony k *hazardu, přišli o řídicí oprávnění, dopouštějí se daňových úniků* a jiné společensky *bezohledné činnosti*.¹

Zároveň však existují určité *kriminogenní faktory*, které mohou předurčit jedince ke spáchání podvodu, jsou to: vnější, nezávislé, individuální a rodinné.²

Typické vlastnosti obětí. Poškozenou stranou v případech páchaní pojistných podvodů jsou vždy pojišťovny. Jejich vliv v procesu tvorby stop a procesu poznání trestného činu je velmi důležitý. Pojišťovny zaznamenávají telefonické hovory, když klient hlásí škodní událost nebo zjišťuje informace o možnostech výplaty pojistného plnění či různým způsobem předkládá další okolnosti důležité pro likvidaci pojistné události. Pojišťovny zároveň provádějí dokumentaci související se škodní událostí, nejčastěji jde o fotodokumentaci a zápis o prohlídce k: poškozeným vozidlům, pojištěným vozidlům, místu vzniku škodní události, poškozeným věcem, kontrolám po provedení opravy apod. Zároveň pojišťovny zajišťují od účastníků škodních událostí další potřebnou dokumentaci a schraňují korespondenci ze stran účastníků škodní události. V procesu poznání má z pojišťoven zajištěná dokumentace velký přínos. Pojišťovny jsou bezesporu velmi dobře spolupracujícím a věrohodným poškozeným. Diskutabilní otázkou zůstává přístup pojišťoven k podávání trestních oznámení a podávání podnětů policii k jimi zjištěnému jednání, které vykazuje znaky skutkové podstaty trestného činu pojistného podvodu. V případech, kdy je k podezření ze spáchání pojistného podvodu již prováděno šetření policií, pojišťovny vždy poskytují úplnou součinnost.

Typické motivy páchaní trestného činu pojistného podvodu mohou být různé. Primárním motivem je bezesporu finanční zisk, ale existují i další motivy a pohnutky pachatelů pojistných podvodů, a to např. pomsta, demonstrace a sebeutvrzování ve vlastní výjimečnosti.

Z pohledu motivace, se spácháním trestného činu a souvisejícího střetu dvou opačných motivů, pozitivního a negativního motivu, je spáchání pojistného podvodu relativně snadné ve srovnání s jiným druhem trestné činnosti. Pachatel nemusí překonávat větší překážku v podobě užití násilí apod. a zároveň netrpí výčitky svědomí, protože společnost v absolutní většině spáchání pojistného podvodu akceptuje a nijak neodsuzuje. Podvodné jednání můžeme rozdělit podle postavení pachatele vůči poškozenému na *vnitřní a vnější*. *Vnitřní* podvodné jednání souvisí s nepoctivostí zaměstnanců, na které působí situační tlaky (finanční situace, snaha o okamžité zvýšení životních standardů apod.), důležitým faktorem je i úroveň vnitřní kontroly organizace, zdali je efektivní a působí dostatečně preventivně.

Další významnou pohnutkou ke spáchání podvodného jednání vnitřním pachatelem může být nespokojenost a nenávisť vůči poškozenému. Pachatel se cítí ublížený a začíná nenávisť vůči poškozenému. Exemplárními důvody mohou být: přehlížení pracovních výkonů, neadekvátní hodnocení činnosti zaměstnance/pachatele. Podvod pachatel vnímá jako pomstu za diskriminaci, výše uvedené se

¹ VYSKOČIL, Martin. Forezně psychologické aspekty pachatele pojistného podvodu a jeho indikace. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2018, 1/2018. s. 36.

² VYSKOČIL, Martin. Forensic and psychological aspects of fraud offender. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2017, 4/2017. s. 151-153.

vyskytuje u pracovníků nižšího nebo středního zařazení. Naopak motivy výše zařazených zaměstnanců jsou rozdílné, jde o kariérní postup, získání vysokého zisku a potřebu si dokázat svoji výjimečnost. Tento segment pachatelů může vykazovat znaky psychopatické osobnosti, psycholožka L. Čírtková, po vzoru zahraniční literatury, označuje tyto pachatele jako tzv. „*korporátní psychopaty*“.

Typické stopy pojistného podvodu

Typické kriminalistické stopy pojistného podvodu jsou písemnosti, dokumenty předkládané pojištěným a jinými účastníky vzniku škodní události či osobami aktivně podílejícími se na likvidaci škodní události. Písemnosti mohou nést nepravdivé, hrubě zkreslené údaje nebo mohou být podstatné údaje skryty. Nejčastěji se jedná o padělání celých dokumentů nebo jejich částečnou úpravu. Všechny originály listinných důkazů je nutné zajistit v originále. Písemnosti jsou předkládány pachateli při vzniku pojistné smlouvy k navýšení pojistné hodnoty a při uplatňování nároku na pojistné plnění jsou předkládány zfalšované písemnosti o vzniku škodní události, ke které nedošlo, nebo se stala způsobem, kterým nevzniká nárok na pojistné plnění (např. z důvodu pojistitelem taxativně vymezených výluk z pojištění). V době digitalizace je zajištění originálů písemností problematické, pojišťovny zpravidla přijímají a evidují listinné důkazy pouze v digitální podobě. Důležitá je verifikace těchto dokumentů u jejich originálních vystavitelů. V případě potřeby znaleckého zkoumání listiny, kdy jsou pochybnosti o její originalitě, je zapotřebí zajistit vždy originál písemnosti, zejména pokud jde o znalecké zkoumání autora podpisu pojistné smlouvy. Zvláštností zajišťování kriminalistických stop u pojistných podvodů, písemností a jiné dokumentace je fakt, že lze jejich velké množství zajistit přímo od poškozeného, tedy pojistitele, resp. pojišťovny.

Mezi další typické stopy patří paměťové stopy ve vědomí lidí, z toho důvodu má výslech, jakožto kriminalisticko-taktická metoda, své nezastupitelné místo v oblasti vyšetřování pojistných podvodů. Důležité je správně hodnotit hodnověrnost a věrohodnost vyslychaného. Vytěžením paměťových stop lze získat kriminalisticky relevantní informace k okolnostem trestného činu.

Při vyšetřování pojistných podvodů v oblasti pojištění motorových vozidel, na rozdíl od pojistných podvodů v souvislosti s jinými segmenty pojištění, je zpravidla vhodné provést ohledání místa vzniku škodní události a ohledání věci, nejčastěji předmětu pojištění. Kriminalistická hodnota informací zajištěných na místě a věci je silně podmíněna uběhnuvším časem od vzniku škodní události. Ve většině případů provádí policejní orgán šetření až po delší době a dojde k zániku kriminalistických stop. Prohlídky místa vzniku škody, poškozených věcí, předmětu pojištění, realizují pojišťovny v rámci pojistného šetření, policejní orgán má možnost zajistit určitým způsobem provedené ohledání, kdy jde zejména o fotodokumentaci a zápis o prohlídce, kdy zpravidla dochází k realizaci prohlídek v krátkém časovém intervalu po vzniku škodní události.

V kriminalistické praxi vyšetřování pojistných podvodů se osvědčují také digitální stopy, např. digitální stopy ze záznamů telekomunikačního provozu (lokalizace v čase; výpis telefonních hovorů), v tomto případě je složitější zajištění povolení k jejich legálnímu získání. Dalšími využitelnými a kriminalisticky relevantními stopami jsou záznamy hovorů, které zaznamenává pojišťovna.

Typické zvláštnosti předmětu vyšetřování

Dokazování skutkových okolností trestného činu pojistného podvodu je do jisté míry podobné s dokazováním skutkových okolností trestného činu podvodu. Zvláštností je, že poškozeným je vždy pojistitel, resp. pojišťovna, případně ČKP. Motivem je v absolutní většině zisk nebo maximalizace zisku. Není nutné věnovat zvýšenou pozornost na zjišťování účasti poškozeného na spáchání trestného činu a zjišťování skutkových okolností spáchání pojistného podvodu. V případě pojistného podvodu je nutné **dokázat úmysl pachatele**, postačí úmysl nepřímý. Dokazování úmyslu je zpravidla nejsložitějším a zásadním problémem v trestním řízení ve vztahu k pojistnému podvodu. Pachatelé tvrdí, že jejich úmyslem nebylo podvodné jednání ve vztahu k pojistiteli, dokazování úmyslu je primárně založeno na zajištění písemností souvisejících se vznikem nebo změnou pojistné smlouvy, s uplatněným nárokem na pojistné plnění a při likvidaci pojistné události. Tyto důkazní materiály jsou nezpochybnitelné a prokazují úmysl pachatele. Zároveň policejní orgán zjišťuje důkazy o způsobu života pachatele, jeho zdroji příjmů, způsobů spáchání trestných činů, spolupachatelích apod.

V případech, kdy je dokazován úmysl pachatele, který vystupuje jako právnická osoba (nejčastěji autoopravce nebo pojištěný/poškozený), je složité dokázat úmysl konkrétní fyzické osobě, kdy pachatelé tvrdí, že pouze přeposlali dokumenty, které převzali, nebo neznámá osoba neoprávněně použila jejich firemní e-mail či razítko atd. Částečně je situace vyřešena zákonem č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, kdy lze trestně stíhat právnickou osobu a **není nutné dokázat úmyslné zavinění konkrétní fyzické osoby**.

Zpravidla je okruh podezřelých osob známý s ohledem na sjednání pojistné smlouvy a vznik škodní události, ale ve výjimečných případech za určitých okolností trestného činu **nelze zajistit pachatele, který je cizí národnosti** a bez jeho zajištění nelze objasnit a dokázat podvodné jednání.

Další skutkovou okolností, kdy je zvlášť obtížné dokazování trestné činnosti je, když z různých důvodů nelze **zajistit předmět pojištění** (motorové vozidlo) **nebo jiné věci** (poškozené v souvislosti se škodní událostí). Např. při zjišťování identity vozidla, zjištění jeho technického stavu apod.

V některých případech může být **problematické zajistit originály písemností**, které jsou nutné pro expertní činnost v oboru písmoznalectví, zejména pokud jde o zkoumání podpisu na pojistné smlouvě nebo jiných písemnostech (např. daňové doklady, kupní smlouvy aj.)

Typické podněty k vyšetřování pojistných podvodů a jejich zvláštnosti

Typické podněty k vyšetřování pojistných podvodů lze rozdělit do 3 skupin:

- a) *Oznámení pojišťovny* – pojišťovna vystupuje v postavení poškozeného. Trestní oznámení nebo podnět k prošetření předávají policii pověření zástupci pojišťoven, nejčastěji zástupci specializovaných pracovišť, kteří se zabývají pojistným šetřením podezřelých škodních událostí, které nesou znaky skutkové podstaty pojistného podvodu. V případě, že je pojistným šetřením zjištěno podvodné jednání naplňující skutkovou podstatu pojistného podvodu, podávají oznámení na policii, a to včetně komplexního materiálu, který obsahuje dokumentaci vztahující se ke vzniku

pojištění, uplatněným nároku na pojistné plnění, poznatkům získaným provedeným pojistným šetřením a zpravidla i znaleckým posudkem z příslušného oboru.

- b) *Výsledky policejní činnosti a operativně pátrací činnosti* – odhalování pojistných podvodů je také výsledkem operativně pátrací činnosti (např. při odhalování organizované trestné činnosti), ale k odhalení dochází i při provádění šetření jiných druhů trestných činů (např. vandalismu, zpronevěry, krádeže apod.), které souvisí se vznikem škodní události nebo při šetření dopravních nehod. V ideálním případě je podezření obvodním oddělením policie či dopravní policií postoupeno na útvar SKPV k prověření podnětu spáchání pojistného podvodu. Nejčastěji jsou podezření ze spáchání pojistného podvodu prověřovány v souvislosti s krádežemi vozidel a dopravními nehodami.
- c) *Oznámení svědka* – oznamovateli jsou také svědci pojistných podvodů, kteří ohlásí policejnímu orgánu podezření ze spáchání pojistných podvodů a v některých případech doloží i důkazní prostředky – kamerové záznamy, fotodokumentaci, písemnosti. V některých případech může jít o: náhodné svědky, účastníky vzniku škodní události (dopravní nehody), spolupracovníci, známí, překvapivě i rodinní příslušníci (partner/partnerka, rodinní příslušníci) aj.

Typickými zvláštnostmi těchto podnětů je skutečnost, že policejní orgán může požádat o spolupráci specializované orgány pojišťoven a u zajištěných písemností musí ověřovat originalitu u kompetentních subjektů. Typická je také spolupráce policejního orgánu se soudním znalcem a provádění expertních šetření. Ve fázi prověřování podnětů je vhodná především spolupráce se zástupcem pojistitele, provedení jeho výslechu, aby se policejní orgán dostatečně zorientoval v problematice pojišťovnictví a zjistil, v čem spatřuje pojistitel pojistně podvodné jednání.

Typické vyšetřovací situace

Při vyšetřování trestného činu pojistného podvodu je ve většině případů znám pachatel, v některých případech však může nastat situace, kdy nelze zajistit jeho účast na prováděných vyšetřovacích úkonech v trestním řízení a musí být vyhlášeno pátrání. V určitých počátečních situacích je nezbytné zajistit věci, které jsou předmětem pojištění nebo poškozených věcí, ale není známo jejich umístění a pachatelé nespolupracují, nejčastěji jde o motorová vozidla, taktéž je vhodné vyhlásit pátrání a zaměřit veškeré úsilí k jejich zajištění.

Prokazování úmyslu podvodného jednání konkrétní fyzické osoby je nejtypičtější situací v procesu vyšetřování pojistných podvodů. Nově dochází také k dokazování trestně právní odpovědnosti právnických osob, což vede k zefektivnění procesu a výsledků trestního řízení, a to zejména v případech, kdy je problematické dokázat úmyslné zavinění konkrétní fyzické osoby.

Podle Porady a kol.¹ v případě prokázání trestné činnosti může dojít k následujícím vyšetřovacím situacím:

a) *Obviněný trestnou činností doznává*

- Dokumentace trestné činnosti v celém rozsahu, zajištění důkazních prostředků k dokázání subjektivní stránky pojistného podvodu, neboť při soudním

¹ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 830-831.

projednání je využíváno chyb učiněných v přípravném řízení ke zmaření účelu trestného řízení. Zajistit důkazy o tom, jak bylo naloženo s trestným činem získanými prostředky, zajistit je, nebo zajistit majetek k náhradě škody poškozenému.

b) *Obviněný trestnou činností zcela popírá*

- Zajištění důkazních prostředků k potvrzení nebo vyvrácení výpovědí obviněných, poškozeného a svědků. Předpokladem úspěchu je detailní analýza výpovědí a ostatních důkazů a operativních poznatků, na jejichž základě vytyčujeme vyšetřovací verze. Dovednost práce s vyšetřovacími verzemi determinuje výsledek vyšetřování.

c) *Obviněný doznává jednání, popírá však úmysl spáchat pojistný podvod*

- Nejčastější situace při vyšetřování pojistných podvodů. Mimo standardní metody vyšetřovací praxe je nutné zaměřit se na zjištění skutečností prokazujících úmysl. Jedná se zejména o způsob života obviněného, jeho příjmů, sociálních styků a skutečností nasvědčujícím tomu, že se dopustil dalších obdobných podvodných jednání.

d) *Obviněný odmítá vypovídat*

- Nejsložitější situace v procesu poznávání trestného činu. Vyšetřování je zaměřeno na vyhledávání důkazů a dobrou práci v souvislosti s vytyčováním vyšetřovacích verzí. Pachatelé v souvislosti s pojistnými podvody v některých případech tvrdí, že si nic v souvislosti se vznikem škodní události nepamatují apod.

Typické počáteční úkony a jejich zvláštnosti

Typické počáteční úkony jsou systémem úkonů, které jsou odrazem typických počátečních vyšetřovacích situací, jsou spojeny s nutností zajištění typických stop, důkazu a jiných informací, přičemž některé počáteční úkony mohou mít nedokladný nebo neopakovatelný charakter. Zobecněním kriminalistické praktické činnosti lze stanovit doporučený poslopně organizovaný okruh počátečních úkonů a jejich zvláštností ve spojitosti s vyšetřováním pojistných podvodů v souvislosti s pojištěním vozidel.

a) *Zajištění písemností*

- Zajištění písemností od poškozeného, pojistitele, je absolutně typickým počátečním vyšetřovacím úkonem. Policejní orgán zajišťuje v závislosti na modu operandi pojistného podvodu zejména veškerou dokumentaci k uzavření pojistné smlouvy (originál i kopie) mezi pojištěným a poškozeným, oznámení škodní události pojištěným či poškozeným v rámci škodní události aj. Policejní orgán zpravidla zajišťuje veškerou spisovou dokumentaci pojišťovny, která dále obsahuje také zápis o prohlídce poškozeného vozidla nebo jiných věcí, s ním související fotodokumentaci, záznamy tel. hovorů ke škodní události (vč. uplatnění práva na pojistné plnění), korespondenci mezi obviněným a pojistitelem, výpočet výše škody, vyplněné dotazníky k různým okolnostem souvisejících se škodní událostí, znalecké posudky atd. Zajištěné písemnosti jsou rozhodující pro dokazování úmyslného podvodného jednání pachatele. Zásadní význam mají originály písemností.

- Policejní orgán zajistí dokumentaci škodního spisu od poškozeného, provádí ověřování pravosti dokumentace, ověřuje, zda doložená dokumentace odpovídá realitě (např. fakturace opravy, uplatnění nároku za poškození věci aj.).
- Př. Pachatel tvrdí, že pojistnou smlouvu neuzavřel, po zajištění originálu lze předat pojistnou smlouvu na expertizu.
- Př. Pachatel v písemné korespondenci i záznamu tel. hovorů uplatňuje právo na pojistné plnění tak, že nárokuje i prokazatelně nesouvisející škody, aby maximalizoval finanční zisk.

b) Výslech poškozeného

- Výslech poškozeného, zástupce pojistitele, je prováděn jako typický počáteční vyšetřovací úkon, ale přednostně je vyžádána písemná zpráva od pojišťovny, kde jsou uvedeny odpovědi a vyjádření k položeným dotazům. Vyjádření pojišťovny, prostřednictvím jí pověřeného zástupce, tvoří ucelený komplexní důkazní prostředek, kde jsou uvedeny takové informace, k jejichž zajištění by muselo dojít k provádění výslechu více osob, zaměstnanců pojišťoven, z důvodu specializace jejich činností. Soubor otázek se vztahuje ke vzniku pojištění, likvidaci škodní události, způsobu uplatnění práva na pojistné nebo obdobné plnění, výši hrozící nebo vzniklé škody apod. Výsledkem poškozeného jsou pak upřesněny určité okolnosti a skutečnosti.
- Primárně je cílem zjistit:
 - o způsob uzavření a rozsah pojištění,
 - o charakter pojistné smlouvy a její právní aspekty,
 - o kde, kdy a kým byla škodní událost oznámena pojišťovně a jaké doklady předal pojištěný/poškozený pojistiteli,
 - o způsob vystupování oprávněné osoby vůči pojistiteli,
 - o verifikaci údajů udávaným pachatelem (pojištěný, poškozený aj.)
 - o v čem je spatřováno porušení pojistných podmínek a podvodné jednání naplňující znaky skutkové podstaty trestného činu pojistného podvodu,
 - o jaké provedl pojistitel vlastní opatření a šetření a s jakým výsledkem,
 - o škodu, která vznikla nebo hrozila,
 - o zda se poškozený připojuje k trestnímu řízení s návrhem na náhradu škody,
 - o případné účasti zaměstnanců pojišťovny na podvodném jednání, aj.

c) Ohledání místa a ohledání věci

- V metodice vyšetřování pojistných podvodů obecně, myšleno ve vztahu ke všem segmentům pojištění, není vyšetřovací úkon ohledání místa nebo ohledání věci typickým vyšetřovacím počátečním úkonem. Avšak v případě pojistných podvodů v oblasti pojištění vozidel lze označit ohledání místa a ohledání věci za typické vyšetřovací úkony, v některých případech jde dokonce o nezastupitelný vyšetřovací úkon, který je zcela zásadní v procesu poznávání pravdy. V případě pojištění vozidel ve většině případů dochází ke škodám na vozidlech či jiných věcech, k dokazování podvodného jednání je nutné znát rozsah a charakter poškození, ale i celkový technický stav věci. Ohledání místa lze označit za neodkladný a neopakovatelný vyšetřovací úkon,

protokol o ohledání místa a související dokumentace mohou být stěžejními důkazními prostředky. V praxi je vyšetřován trestný čin pojistného podvodu až po uplynutí delší doby na základě podnětu soudu nebo poškozeného, pokud nepojal podezření již v počátku, např. policejní orgán vyšetřující dopravní nehodu nebo nedošlo k bezprostřednímu podání podnětu od svědka.

- Př. Obviněný při uplatňování práva na pojistné plnění deklaruje vznik škody na vozidle v důsledku havárie vozidla na konkrétním místě, kde mělo dojít ke střetu vozidla se vzrostlým stromem. Při ohledání místa vzniku škody je zjištěno, že došlo k tzv. „nastrojení“ místa vzniku škody, kdy poškození kmene stromu odpovídá zásekům sekyry, také další stopy na místě neodpovídají situaci deklarovaného vzniku škodní události a poškození vozidla absolutně neodpovídá střetu s touto pevnou překážkou.
- Př. Obviněný uplatnil právo na pojistné plnění a doložil doklady o provedené opravě, kdy mělo dojít k výměně jednotlivých dílů vozidla za nové díly, které byly zakoupeny v autorizované prodejně náhradních dílů konkrétního výrobce automobilů, a dojde k výplatě pojistného plnění na základě doložených daňových dokladů prokazujících opravu daným způsobem. Ohledáním věci, motorového vozidla po opravě, je zjištěno, že k opravě nedošlo, byly doloženy padělané daňové doklady a vozidlo bylo pouze neodborně opraveno bez výměny dílů.

d) Výslech svědků

- Výsledky svědků se provádějí ve vztahu k okolnostem uzavření pojistné smlouvy, ověření pravosti písemností, účastníků vzniku škodní události, svědků vzniku škodní události (např. policisté), ke stavu předmětu pojištění nebo poškozené věci, místu vzniku škodní události aj. Obsah výslechu svědků je individuální ve vztahu k okolnostem případu.
- Př. Výslech autoopravce k ověření způsobu provedené opravy, stavu vozidla před škodní událostí a ověření pravosti doložených písemností, daňových dokladů za opravu. Výslech prodejce originálních náhradních dílů, účetní prodejce, k ověření pravosti doložených písemností prokazujících zakoupení originálních náhradních dílů a ověření, zda doložené daňové doklady nebyly později dobropisovány nebo stornovány.

e) Výslech obviněného

- Typicky se obviněný doznává ke skutkovému ději, ale popírá subjektivní stránku svého jednání – úmyslné spáchání pojistného podvodu. Cílem výslechu je zjistit:
 - způsob spáchání pojistného podvodu ve vztahu k subjektivní stránce,
 - jednání,
 - motiv;
 - způsob naložení s vyplaceným pojistným plněním,
 - majetkové poměry obviněného,
 - spolupachatele (policie, lékař, zaměstnanec pojišťovny – likvidátor, zprostředkovatel pojištění, autoopravce; jiné osoby v různých rolích v souvislosti se vznikem pojištění, vznikem škodní události, uplatnění nároku a likvidací škodní události atd.).

f) *Opatření k vypátrání pobytu obviněného a jeho zadržení*

- Ve většině případů je pachatel pojistného podvodu známý, uplatňuje právo na pojistné plnění a totožnost neskrývá, ale v některých případech, zejména pokud je proti němu zahájeno trestní stíhání, přebývá na neznámém místě a nelze zajistit jeho výslech.
- Metodami a prostředky pro vypátrání pobytu jsou: operativně taktické evidence; prověřování známých pachatelů; vytěžování osob z okolí pachatele; operativní šetření atd.
- Př. Účastníky v roli řidičů, údajné dopravní nehody, resp. vzniku škodní události, jsou osoby, které mají hlášený trvalý pobyt na obecním úřadě nebo často mění trvalé bydliště či se na něm dlouhodobě nezdržují. Pachatel-organizátor podvodného jednání využije ekonomicky slabé nebo drogově závislé osoby k tomu, aby je uvedl jako přímé účastníky vzniku škodní události, nejčastěji úmyslně vyvolané nebo fingované dopravní nehody.

g) *Domovní prohlídka*

- Domovní prohlídka není zcela typickým vyšetřovacím úkonem při vyšetřování pojistných podvodů, ale v případech, kdy jde o podezření z padělání listin nebo rozsáhlého podvodného jednání, je nutné zajistit listinné důkazy svědčících o rozsahu podvodného jednání a zajištění padělatelského náčiní a dalších souvisejících důkazů. Zároveň nelze vyloučit, že při domovní prohlídce dojde k nalezení a zajištění věci, která byla pojistiteli deklarována jako odcizená.
- Př. Při provádění domovní prohlídce bylo nalezeno u pachatele údajně odcizené motorové vozidlo. Tomu předcházelo uzavření pojistné smlouvy mezi pachatelem a poškozeným pro případ krádeže vozidla, přičemž pachatel uplatnil právo na pojistné plnění, když oznámil pojišťovně i policii odcizení vozidla. Provedenou metalografickou expertizou bylo zjištěno, že údajně odcizené vozidlo provozoval pachatel pod jinými identifikačními znaky, které pocházely z jím vlastněného typově shodného vozidla. Při domovní prohlídce nalezené a zajištěné motorové vozidlo bylo shodné s předmětem pojištění.

Typové vyšetřovací verze a zvláštnosti vytyčování vyšetřovacích verzí, plánování a organizace vyšetřování

Policejní orgán pečlivě vyhodnocuje shromážděné faktické materiály, provádí jejich logickou analýzu a na základě výsledku stanoví vyšetřovací verze, jde o stanovení domněnek, které jsou prověřovány pomocí jednotlivých úkonů stanovených v plánu vyšetřování. Obecnou zásadou pro vyšetřování trestných činů pojistných podvodů je požadavek na stanovení subjektivní stránky trestného činu. V rámci plánovaného prověřování vyšetřovacích verzí by měly být zjištěny i majetkové poměry osob a případné zajištění výnosů z trestné činnosti.

Vyšetřovací verze jsou neoddelitelnou součástí vyšetřování všech kriminálních deliktů. Jsou vytyčovány zpravidla po provedení a vyhodnocení počátečních úkonů a u pojistných podvodů do základních okruhů:

a) *Verze k trestnému činu*

- Zda se skutek stal, zda je trestným činem, zda je trestný čin pojistným podvodem, případně jiným trestným činem, jakým způsobem byl spáchán pojistný podvod, jaké jsou okolnosti spáchání pojistného podvodu aj.

b) *Verze k totožnosti pachatele*

- Jen zcela výjimečně, ve výrazné většině případů je známá totožnost pachatele.

c) *Verze k pobytu pachatele*

- s ohledem na skrývání pachatele před trestním stíháním.

d) *Verze ke spolupachatelům*

- V souvislosti s pácháním trestné činnosti pojistných podvodů existuje relativně široký okruh potenciálních spolupachatelů, je nutné vytyčit verze k jejich odhalení a objasnění jejich trestné činnosti.

e) *Verze k aktuálnímu umístění předmětu pojištění nebo jiné poškozené věci v souvislosti se škodní událostí*

- v průběhu vyšetřování může docházet k situacím, že nelze zajistit předmět pojištění nebo jiné poškozené věci v souvislosti se škodní událostí, musí být vytyčeny verze, kde by se mohly nacházet a jak zjistit, kde se nachází.

Při vyšetřování pojistných podvodů je postupováno zpravidla od informací získaných pojistitelem k pachateli. Tak jsou také sestavovány plány vyšetřování a operativně pátrací činnosti. Pro tvorbu plánů obecně platí kriminalisticko-taktické zásady a postupy modifikované na zvláštnosti pojistných podvodů. Při tvorbě plánů je potřebné zohlednit fakt neznámého pohybu pachatele a rozhodující význam listinných důkazů. Cílem plánování musí být získání objektivních důkazů svědčících ve prospěch pachatele i důkazů, které jej z trestné činnosti usvědčují.¹

Zvláštnosti následné etapy vyšetřování

Cílem následné etapy vyšetřování, která nastává po vytyčení vyšetřovacích verzí, je prověrka vytyčených vyšetřovacích verzí.

Do následné etapy vyšetřování je možné zařadit následující vyšetřovací úkony:

a) *Rekognice*

- V případech, kdy pachatel odmítá skutečnost, že uzavřel pojistnou smlouvu.

b) *Expertizy*

- Znalecké zkoumání originality písemností, autora podpisu.
- Znalecké zkoumání ke zjištění zdravotního stavu.
- Znalecké zkoumání technického stavu vozidla, příčin dopravních nehod a dalších technických jevů.
- Znalecké zkoumání z oboru účetnictví.
- Znalecké zkoumání z oboru mechanoskopie ke zjištění identity vozidla nebo originality doložených klíčů od odcizeného vozidla aj.

¹ PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 832-833.

Znalecké posudky jsou zpracovávány také na základě zadání obviněného nebo poškozeného, tyto doložené znalecké posudky jsou důkazními prostředky. Z důvodu absolutní objektivnosti se doporučuje zadání vlastního znaleckého zkoumání.

c) *Rekonstrukce*

- Rekonstrukce místa vzniku škodní události (např. dopravní nehody).

d) *Šetření k okolnostem vzniku škodní události, historii zúčastněných motorových vozidel, historii zúčastněných osob a jejich vzájemné vztahy*

- zjišťování předchozího technického stavu vozidla, nehodové a škodní historie vozidla;
- zjišťování předchozího zdravotního stavu poškozeného či pojištěného;
- šetření ke zjištění vzájemných vztahů mezi subjekty, jejich participace v subjektu charakteru právnické osoby, sociální vazby na sociálních sítích (např. Facebook), bydliště aj.

e) *Zajištění záznamu telekomunikačního provozu (lokalizace v čase; výpis telefonních hovorů)*

- Zjištění pohybu subjektů v deklarovaném čase a místě vzniku škodní události a ověřování výpovědi ve vztahu k uskutečněným telefonickým hovorům.

Některé vyšetřovací úkony se prolínají s počátečními vyšetřovacími úkony nebo se mohou opakovat – výslech poškozeného, výslech obviněného, výslech svědků, domovní prohlídka apod.

Zvláštnosti zapojení veřejnosti do vyšetřování a kriminalistická prevence

Spolupráce veřejnosti s policejním orgánem nebo orgány činnými v trestním řízení je v oblasti vyšetřování trestných činů pojistných podvodů *na nízké úrovni*. Míra spolupráce veřejnosti s policejním orgánem je závislá na kriminální citlivosti obyvatelstva na daný druh trestné činnosti. V případě pojistných podvodů, stejně jako u jiných trestných činů, které řadíme mezi hospodářskou kriminalitu, je kriminální citlivost obyvatelstva velmi nízká. Zajímavostí je, že kriminální citlivost obyvatelstva k trestnému činu podvodu (podle § 209 TZ), který je společností vnímán silně negativně, je naopak velmi vysoká.

V případech zapojení veřejnosti do vyšetřování prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků lze využít pomoci občanů, zejména při *pátrání po pachatelích nebo svědcích*. Teoreticky *při pátrání po motorových vozidlech*.

Z pohledu kriminální prevence je nutné konstantně působit na nastavení morálních hodnot obyvatelstva vedoucí k morálnímu odsouzení páčání pojistných podvodů. Shodně s vyšetřováním jiné trestné činnosti je významným prvkem prevence, pokud je rychlý proces vyšetřování, odhalení a represe proti pachatelům. Z toho důvodu je vhodné spolupracovat se specializovanými útvary pojišťoven, kdy tato spolupráce může pomoci zrychlit a zefektivnit proces poznání skutkového stavu věci. Pozitivní dopad na kriminalistickou prevenci může mít i oznamování všech zjištěných pojistných podvodů ze strany poškozených, resp. snížení latentnosti dané trestné činnosti.

Zveřejňováním objasněných případů pojistných podvodů v hromadných sdělovacích prostředcích, včetně pachatelů, výše škod a trestů, je správnou cestou k zefektivnění preventivní činnosti v oblasti pojistných podvodů.

Mezi další preventivní činnosti lze uvést:

- Zákaz změny vlastnictví u vozidel po technické totální škodě (např. požár vozidla, totální destrukce apod.)
- Změna zákona o povinnosti hlásit dopravní nehody ve vztahu k určité výši škody. Nutnost přítomnosti policie u dopravní nehody zároveň výrazně snižuje pravděpodobnost páchaní trestné činnosti.
- Legislativní úprava zakazující přijímat výrobcům automobilů navigační jednotky, které jsou zasílány jako protidíly při objednávání nových dílů, bez ověření identity přístroje, zda nejde o odcizený díl.
- Zefektivnění spolupráce policejních orgánů se zahraničními partnery při ověřování původu vozidla nebo jeho dílů.
- aj.

Modus operandi: pojistné podvody autoopravců

Nejčastějšími pachateli pojistných podvodů jsou klienti pojišťoven, za nimi následují autoopravci. Autoopravci prostřednictvím svých zaměstnanců nejčastěji uvádějí nepravdivé a hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčují v souvislosti s likvidací pojistné události nebo při uplatnění práva na pojistné plnění.

Ze strany autoopravců nejčastěji dochází k podvodnému jednání v souvislosti s:

- účelovým rozšiřováním uplatněného poškození, tzn. výměna dílů, jejichž poškození nevzniklo v souvislosti se škodní událostí;
- dodatečným nastrojováním již poškozených dílů;
- dokládáním podvodných faktur za pronájem náhradního vozidla v době opravy:
 - a) k zapůjčení náhradního vozidla nikdy nedošlo;
 - b) fakturovaná doba zapůjčení neodpovídá skutečnosti;
 - c) fakturovaný typ zapůjčeného vozidla neodpovídá skutečnosti – nižší třída vozidla.
- dokládáním zcela falešných nebo padělaných faktur za provedenou opravu, ke které nedošlo, faktury neexistují v účetnictví autoopravce;
- rozsah fakturovaných prací a způsob opravy neodpovídá skutečnosti. Nejčastěji jde o fakturaci výměny poškozených dílů, přičemž došlo pouze k jejich opravě;
- dokládáním nabývacích dokladů za originální náhradní díly, které měly být použity při fakturované opravě, přičemž jde zpravidla o:
 - a) doložení padělaných faktur, neexistující v účetnictví jejich prodejce;
 - b) změna ceny náhradních dílů;
 - c) změna identity náhradních dílů (změna dílů);
 - d) změna kupujícího subjektu (pozměnění faktury jiného subjektu);
 - e) dobropisované (kupující vrátil díl prodejci);

- f) stornované (skutečně vystavená faktura, ale následně z různých důvodů stornována – např. kupující).

Příklad: pozměněné faktury za nákup originálních náhradních dílů

Pachatelem je jednatel autoopravárenské firmy, který při vyřizování likvidací pojistných událostí na vyžádání pojišťoven k dotazu doložení náhradních dílů předkládal pozměněné faktury s úmyslem získat vyšší pojistné plnění z pojištěných autoskel, než skutečně autoopravci náleželo. Pachatel tak uvedl nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje v souvislosti s likvidací pojistné události nebo při uplatnění práva na plnění z pojištění. Pachatel v období 4 let spáchal 40 skutků, jejichž jednání naplňovalo znaky skutkové podstaty trestného činu pojistného podvodu. Celková výše škody ve výši cca 400 tis. Kč.

V některých případech byly faktury od autorizovaných prodejců autodílů *pozměněny*, zejména ve výši *cen náhradních dílů*, *typu náhradních dílů* a v některých případech byla původní faktura *vystavena na jiný subjekt*, kdy její modifikací došlo ke změně kupujícího subjektu. V jiných případech bylo zjištěno, že doložené faktury byly *zcela padělané* a neexistují v účetnictví autorizovaného prodejce náhradních dílů.

Např. v jedné z vystavených FA došlo k pozměnění fakturovaných dílů z 2x lišta stírací, v hodnotě 185,- Kč a 195,- Kč bez DPH, na tlumič a hlavu ložiska, v hodnotě 3 057,- Kč + 4 640,- Kč bez DPH.

Metodika vyšetřování: *zajištění písemností* ze škodních spisů pojišťoven; *zajištění písemností* – od prodejce originálních náhradních dílů na motorová vozidla k ověření originality zaslaných pojišťovně; *kriminalistická expertiza a spolupráce policisty se znalcem* – expertiza vozidla k posouzení opravy vozidla, zda došlo k výměně náhradních dílů nebo pouze k opravě poškozených dílů; *výslech jednatele - autoopravce*; *výslech vlastníka* poškozeného vozidla; *výslech zástupce poškozeného* – pověřené osoby pojišťovny.

Závěr

Metodiku vyšetřování trestného činu pojistného podvodu řadíme v systému kriminalistické vědy do její zvláštní části, metodika vyšetřování pojistného podvodu je zaměřena na odhalování a vyšetřování pojistných podvodů. Objektem zkoumání jsou prvky a průběh trestného činu pojistného podvodu, jejich projev ve stopách a prvky procesu poznávání pojistných podvodů ve vyšetřovací a soudní praxi. *Cílem je vytvoření uspořádaného systému poznatků a doporučení pro efektivní postup policejních orgánů v procesu poznání trestných činů pojistných podvodů v oblasti pojištění motorových vozidel.*

Ve zpracovaném příspěvku je uveden popis kriminalistických charakteristik, typických stop a typických vyšetřovacích situací, který vznikl na základě poznání způsobu páchaní pojistných podvodů v *oblasti pojištění motorových vozidel*, jejich projevu ve stopách a zvláštnosti vzniku, vyhledávání a zajišťování stop. Tím je naplněna formativní funkce, tedy vytváření typových modelů činností policejních orgánů v procesu poznání pojistného podvodu, přičemž typovým modelem činností rozumíme: uspořádaný systém doporučovaných metod a operací, vyznačující se pevnou strukturou. Typové modely obsahují poznatky kriminalistické teorie aplikované na pojistné podvody a zároveň zobecněné poznatky kriminalistické praxe.

V poslední části zpracovaného příspěvku je prezentován modus operandi pojistného podvodu ve vztahu k autoopravcům, přičemž součástí je příklad kazuistiky, kdy autoopravce pozměňuje faktury za nákup originálních náhradních dílů. Součástí je i doporučení metodiky vyšetřování.

Příspěvek reaguje na stav dostupné odborné literatury ve vztahu k odhalování a objasňování pojistných podvodů, a to především ve smyslu základní zásady tvorby metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestné činnosti - zásady dynamičnosti. Zásady dynamičnosti vychází z myšlenky, že kriminalistická teorie musí odpovídat kriminalistické praxi, a to aktualizací stávající metodiky i vytvářením nových metodik, jako reakce na aktuální potřebu kriminalistické praxe.

Autor při splnění základních zásad tvorby metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, zpracoval nové poznatky, převážně získané studiem trestních spisů, do struktury metodiky vyšetřování pojistných podvodů ve vztahu k pojištění motorových vozidel.

Uveřejněním příspěvku se autor snaží upozornit na potřebu a aktuálnost řešení dané problematiky a přispět k zefektivnění objasňování trestné činnosti pojistných podvodů v pojištění vozidel.

Literatura a zdroje

- HRADEC, Milan. *Pojistné podvody*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2014. 102 s. ISBN 978-80-7408-089-0.
- CHMELÍK, Jan, Viktor PORADA a Vlastimil PRŠAL. *Pojistné podvody*. 1. vydání. Praha: Policie České republiky, Úřad vyšetřování pro Českou republiku, Policejní akademie České republiky v Praze, 2000. 96 s.
- CHMELÍK, Jan. Charakteristika pojistných podvodů. *Soudní inženýrství: časopis pro soudní znalectví v technických a ekonomických oborech*. 2006, č. 3, s. 152-157. ISSN 1211-443X.
- KONRÁD, Zdeněk. *Metodika vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů*. 3. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky, 1999. 219 s. ISBN 80-7251-1.
- KONRÁD, Zdeněk. *Prověrka výpovědi na místě*. 1. vydání. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2006. 74 s. ISBN 80-7251-221-8.
- KONRÁD, Zdeněk, Miroslav NĚMEC a František NOVOTNÝ. *Vybrané otázky teorie a praxe výslechu*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2008. 98 s. ISBN 978-80-7251-294-2.
- MICHÁLEK, Luděk. *Přehled informačních systémů využívaných službou kriminální policie a vyšetřování České republiky*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2012. 80 s. ISBN 978-80-7251-386-4.
- MRÁZEK, Zdeněk. Možnosti spolupráce znalců a policie při odhalování inscenací dopravních nehod jako pojišťovacích podvodů. *Kriminalistika*. 2005, č. 2, s. 113-119. ISSN 1210-9150.
- MUSIL, Jan a kol. *Kriminalistika – vybrané problémy teorie a metodologie*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2001. 309 s. ISBN 80-7251-080-0.
- NĚMEC, Miroslav a kol. *Kriminalistická dokumentace*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2009. 142 s. ISBN 978-80-7251-307-9.

- NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty a studenty Policejní akademie České republiky v Praze*. 1. vyd. Praha: ABOOK s.r.o., 2017. 548 s. ISBN 978-80-906974-0-9.
- NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty*. 1. vyd. Praha: EUROUNION, s.r.o., 2004. 328 s. ISBN 80-7317-036-1.
- NĚMEC, Miroslav. *Ohledání a práce na místě činu*. 1. vyd. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2010. 132 s. ISBN 978-80-7251-337-6.
- NĚMEC, Miroslav. *Organizovaný zločin*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, vydavatelství a nakladatelství, s. p., 1995. 224 s. ISBN 80-206-0472-3.
- NĚMEC, Miroslav. *Výslech a taktika jeho provádění ve speciální výslechové místnosti*. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2003. 136 s. ISBN 80-7251-141-6.
- PORADA, Viktor a Vlastimil PRŠAL. *Vyšetřování trestného činu pojistného podvodu. Soudní inženýrství: časopis pro soudní znalectví v technických a ekonomických oborech*. 1999, č. 4, s. 177-191. ISSN 1211-443X.
- PORADA, Viktor a Vlastimil PRŠAL. *Vyšetřování trestného činu pojistného podvodu*. In: *Pojistné rozpravy*. 2001, č. 10. 1. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2001, s. 40-62. ISSN 0862-6162.
- PORADA, Viktor a kol. *Poistřovací podvody*. Bratislava: Akadémia Policajného zboru SR, 2001. 161 s. ISBN 80-8054-210-4.
- PORADA, Viktor; STRAUS Jiří et al. *Kriminalistika (výzkum, pokroky, perspektivy)*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 699 s. ISBN 978-80-7380-477-0.
- PORADA, Viktor a kol. *Kriminalistika. Technické, forenzní a kybernetické aspekty*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016. 1018 s. ISBN 978-80-7380-589-0.
- RÁBEK, Vlastimil. *Interakce lidského těla s interiérem vozidla*. 1. vyd. Olomouc: Vlastimil Rábek, 2009. 256 s. VPRA-SCP-2009-06-01.
- RÁBEK, Vlastimil. *Vybrané postupy analýzy dopravních nehod*. 1. vyd. Olomouc: Vlastimil Rábek, 2009. 217 s. VPRA-SCP-2009-06-02.
- RÁBEK, Vlastimil. *Analýza příčin vzniku a průběhu škodných událostí v oboru pojištění motorových vozidel*. 1. vyd. Olomouc: Vlastimil Rábek, 2012. 367 s. ISBN 978-80-904944-0-4.
- STRAUS Jiří a kol. *Úvod do kriminalistiky*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2006. 175 s. ISBN 80-86898-95-4.
- STRAUS, Jiří a kolektiv. *Kriminalistická technika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 431 s. ISBN 978-80-7380-052-9.
- STRAUS Jiří a kol. *Kriminalistická metodika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o., 2008. 315 s. ISBN 978-80-7380-124-3.
- STRAUS, Jiří a kolektiv. *Kriminalistická taktika*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 291 s. ISBN 978-80-7380-095-6.
- STRAUS, Jiří, Miroslav NĚMEC a kol. *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 503 s. ISBN 978-80-7380-214-1.
- VYSKOČIL, Martin. *Problematika pojistných podvodů v teorii a praxi*. In: *Policejní akademie České republiky v Praze. Pokroky v kriminalistice 2015: sborník*

- příspěvků z mezinárodní konference*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 14. 4. 2015. s. 323-334. ISBN 978-80-7251-442-7.
- VYSKOČIL, Martin. Psychologie osobnosti a motivace pachatele trestného činu podvodu. In: Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství. *Junior Forensic Science Brno 2016: sborník příspěvků z mezinárodní konference*. 8. Odborná konference doktorského studia. 1. vydání. Brno: Vysoké učení technické v Brně, Ústav soudního inženýrství, 21. 4. 2016, s. 326-339. ISBN 978-80-214-5336-4.
- VYSKOČIL, Martin. Aktuální problémy při vyšetřování pojistných podvodů a statistické vymezení pachatele pojistného podvodu. In: Policejní akademie České republiky v Praze. *Pokroky v kriminalistice 2017: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké kriminalistické konference*. 1. vydání. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 12.-13.9.2017. s. 327-337. ISBN 978-80-7251-485-4.
- VYSKOČIL, Martin. Forensic and psychological aspects of fraud offender. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2017, č. 4, s. 143-156. ISSN 1801-8211.
- VYSKOČIL, Martin. Forezně psychologické aspekty pachatele pojistného podvodu a jeho indikace. *Bezpečnostní teorie a praxe*. 2018, č. 1, s. 27-39. ISSN 1801-8211.
- VYSKOČIL, Martin. Pojistné podvody v ČR – současná situace a trendy. *Kriminalistika*. 2018, č. 4, s. 249-259. ISSN 1210-9150.

RESUMÉ

V předkládaném příspěvku, z oboru kriminalistiky, se autor zaměřil na shrnutí aktuálních poznatků *k metodice vyšetřování pojistných podvodů v oblasti pojištění motorových vozidel a její aktualizaci* vycházející z poznatků získaných studiem trestních spisů a vlastní praxe.

První část je zaměřena na metodiku vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů v obecné rovině, kde autor přehledně vymezuje pojem metodiky vyšetřování jednotlivých druhů trestných činů, její funkce, strukturu a zásady její tvorby a aplikace.

Druhá část příspěvku je úzce zaměřena na metodiku vyšetřování pojistných podvodů. V textu je uveden popis kriminalistických charakteristik, typických stop a typických vyšetřovacích situací, který vznikl na základě poznání způsobu páchaní pojistných podvodů *v oblasti motorových vozidel*, jejich projevu ve stopách a zvláštnosti vzniku, vyhledávání a zajišťování stop.

Třetí část je věnována vybranému druhu modu operandi ve vztahu k pojistným podvodům autoopravců. V rámci uvedeného je prezentován i vybraný příklad kazuistiky a návrh metodiky vyšetřování.

Klíčová slova: pojistný podvod, kriminalistika, metodika, vyšetřování, trestný čin, pojištění motorových vozidel.

S U M M A R Y

VYSKOČIL, Martin: METHODOLOGY OF INVESTIGATION OF THE CRIME OF INSURANCE FRAUD IN THE FIELD OF MOTOR VEHICLES INSURANCE

In the review article in the field of criminalistics, the author focused on summarizing current knowledge about the methodology of investigation of insurance frauds and its updating based on the knowledge gained through the study of criminal records and own practice.

The first part of the paper focuses on the methodology of investigation of individual types of crimes on the general level, where the author clearly defines the concept of investigation methodology of individual types of crimes, its function, structure and principles of its origin and application.

The second part of the paper closely focuses on the methodology for investigating insurance frauds. The text describes the criminalistic characteristics, typical traces and typical investigative situations based on the knowledge of the way of committing insurance frauds in the area of motor vehicles, their manifestation in the traces and the specialities of the origin, searching for traces and their securing.

The third part describes the selected modus operandi in relation to car insurance frauds of car repairers. Within the framework of the ideas mentioned above, a selected case report and proposal of the investigative methodology are presented.

Key words: insurance fraud, criminalistics, methodology, investigation, crime insurance of motor vehicles.

